
СТАТИИ

---

155 ГОДИНИ ОТ РОЖДЕНИЕТО НА АЛЕКСАНДЪР МАЛИНОВ – ПЪРВИЯ ПРЕДСЕДАТЕЛ НА ВИСШИЯ АДВОКАТСКИ СЪВЕТ

Евгени Йочев*

През настоящата година отбелязваме 155 години от рождението на Александър Павлов Малинов – изтъкнат български политик, парламентарист и държавник, известен и авторитетен адвокат. Един от плеядата бесарабски българи, отдали живота си за възраждането и строителството на нова България.

Александър Малинов е роден на 8 април 1867 г. в с. Пандъкли, близо до Болград (Бесарабия). Възпитаник е на прочутата Болградска гимназия. Завършва право в Юридическия факултет на Киевския университет (1891).

От юли същата година е съдия и прокурор в Пловдивския окръжен съд. През 1894 г. е назначен за прокурор в Търново. Две години по-късно е член на Софийския апелативен съд и помощник-прокурор.

Трудно е да се отдели адвокатската от политическата дейност на Ал. Малинов, на които той посвещава повече от 40 години от своя живот.

Александър Малинов започва адвокатската си кариера в Пловдив (1897), а след това я продължава в София. Бързо се утвърждава като един от водещите и авторитетни адвокати в столицата. Сред делата, в които участва, се открояват защитата на Ал. Стамболийски, хвърлен в затвора за обида на държавния глава след аудиенцията при него в навечерието на Първата световна война. Адвокат е и по т.нар. Деклозиерова афера (октомври 1916 г.).

---

* Доцент, доктор на историческите науки.

Председателят на Софийския адвокатски съвет Иван Руневски описва Ал. Малинов като адвокат „с рядка ерудиция, с най-широки познания по всичко, което се опира до въпросите и предметите, предоставени в съда, углавни и граждански“. По думите му Ал. Малинов е „голям майстор на словото, на хубавите стилни и езикови форми“, който „никога не е излизал от рамките на съдебната защита и строгите правила на адвокатската етика, само да получи външен, случаен ефект“.

Александър Малинов работи всеотдайно и активно за професионалното организиране на правната общност и на адвокатското съсловие. На първата другарска вечеря на съдиите и адвокатите от София, проведена на 7 септември 1900 г. в голямата зала на „Славянска беседа“, той издига идеята за създаване на юридическо дружество в столицата, участниците в което да разменят мисли и да обсъждат проблеми, свързани със солидарността между юристите. Още същия месец се провежда учредителният конгрес на Софийското юридическо дружество (СЮД). Конгресът приема устава и правилника на дружеството и избира ръководния му орган – управителен съвет, в който Ал. Малинов изпълнява длъжността касиер. Целта на юридическото дружество е да се занимава: „а) с изучаването и развитието на правото, с българското в особеност; б) с разискване и посочване начини за подобрене разните отрасли на българското законодателство“.

Адвокат Ал. Малинов е член и на управителния съвет на Българския юридически съюз, учреден от Първия събор на правниците (5–10 юли 1905 г.). Той е част и от петчленната комисия от адвокати, чиято задача е да проучи мерките, „които следва да се вземат за подобрене адвокатското съсловие“. Преизбран е в състава на управителния съвет от Втория събор на българските юристи (27–29 август 1907 г.).

Софийските адвокати оценяват неговите професионални, делови и организаторски качества и му дават доверието си да бъде член на първия Висш адвокатски съвет, избран на 19 юли 1925 г., както изисква преходната разпоредба на чл. 110 от Закона за адвокатите (8 юли 1925 г.). След изтичането на едногодишния мандат на съвета Първото общо събрание на председателите на адвокатските съвети (4 юли 1926 г.) го избира за председател на Висшия адвокатски съвет (1926–1927).

Александър Малинов има безспорен принос за развитието на Съюза на българските адвокати (СБА) и утвърждаването на неговата роля и авторитет в живота на съсловието и на обществото. Той е активен член на съюза. Три пъти е председател на управителния съвет на организацията с мандат от VII (7–8 юли 1928 г.), VIII (6–7 юли 1929 г.) и IX (7–8 юли 1930 г.) общо годишно събрание. Това са трудни години за съюза, за което допринася и икономическата криза. С присъщото си желание, такт, дипломатичност и постоянство той успява да реши редица важни проблеми, да начертае нови насоки и цели в дейността на организацията. Възстановено е взаимното доверие между ръководствата на СБА и на Съюза на българските съдии (СБС) и отношенията между двата съюза се връщат на пътя на единдействието и сътрудничеството, по който те вървят вече близо 8 години. Започва работа по създаването на адвокатски пенсионен фонд. На 18 ноември 1929 г. разработеният от СБА законопроект за допълнение на Закона за адвокатите с нов дял III – „За осигуровката на адвокатите“, е внесен в Народното събрание, но приемането му по различни причини е осуетено и отложено. Това принуждава Деветото редовно общо годишно събрание на СБА, което обсъжда въпроса, да възложи на съюзното ръководство да проучи възможностите „за образуване на неприкосновен фонд за определени цели в рамките на устава“. Тази идея намира реализация в учредения фонд „Взаимопомощ“ (1 септември 1931 г.).

Председателят на УС на СБА познава добре състоянието на адвокатурата, психиката на адвоката, неговия силен индивидуализъм, проблемите и недостатъците в дейността на съюза, но с присъщия си оптимизъм мечтае „за оня голям ден, в който извън нашата съюзна организация не би останал ни един колега, ден, в който всички биха се събрали под нашето хубаво съюзно знаме“. Той отчита реално житейските проблеми на голяма част от съсловието, застоя в приемането на закона за адвокатската осигуровка, но въпреки това вярва, че ще дойде и другият, „по-голям ден, в който адвокатът, неговото семейство, неговата челяд, биха могли да бъдат осигурени против някои поне от многобройните професионални и обикновени рискове, свързани с техния живот“.

Александър Малинов отделя специално внимание на разширяването на съюза, на неговото организационно и финансово

укрепване. Той определя приобщаването на всички адвокати към професионалната организация като предпоставка и условие за нейната сила и авторитет. Смята конгресите на съюза ако не като „събитие“, то във всеки случай като „една видна страничка от историята“ му. Издига политическия неутралитет на СБА за „негова догма, негово верую“. Отхвърля безусловно и категорично ангажирането на организацията с партийните и „понякога кални разправии“, с безспирните и жестоки партизански борби.

В същото време е убеден, че СБА не може да остане „равнодушен, безучастен, неутрален към всичко онова, което става всред обществото и народа“. Опитен политик, познаващ добре формирането на обществените нагласи и настроения и тяхното влияние върху целокупния живот в страната, Ал. Малинов поставя за първи път на обсъждане пред Деветото общо годишно събрание на СБА въпроса за спечелване на симпатиите и подкрепата на „обществената съвест“ за каузата на съюза, което според него е гаранция за успеха на съюзното дело. Той вижда възможности за сътрудничество в името на духовното и материалното преуспяване на народа с професионалните организации на лекарите, архитектите, учителите. Така свързва в едно организационното укрепване на съюза и неговата независимост с утвърждаването и издигането на престижа и на моралния му авторитет в обществото и предлага политиката и тактиката на съюза да се променят и да се осигури реализирането на тази задача.

Под ръководството на Ал. Малинов СБА издига идеята за учредяването на 21 май 1928 г. в Париж на Международния съюз на адвокатите (МСА) и работи активно за осъществяването на тази идея. Висока оценка за личните му качества и за авторитета на СБА е изборът на Ал. Малинов за подпредседател на МСА от Втория (27–29 януари 1930 г., Париж) и от Третия конгрес (14–17 май 1931 г., Люксембург). Той се обявява за сътрудничество на адвокатите от различните страни в името на мира, правосъдието и правото.

През 1902 г. Ал. Малинов е назначен за държавен обвинител по делото срещу бившите министри от първия кабинет на Т. Иванчов (1 октомври 1899 – 27 ноември 1900 г.) – Тодор Иванчов, д-р Васил Радославов, Димитър Тончев и Михаил Тенев. Те са обвинени „в нарушаване на конституцията и причи-

няване вреда на държавата за личен интерес“. Това е важен момент в кариерата на Ал. Малинов и оценка за проявените от него професионални и морални качества като юрист.

По думите му „събудената обществена съвест“ е тази, която налага процеса. Той е безкомпромисен в констатацията си: „У нас законността от беззаконието като че ли престанаха да се различават“. Александър Малинов разграничава политическата от съдебната отговорност на министрите. Според него „моралната или политическата отговорност с това и се различава от юридическата отговорност, че тя рано или късно се ще настигне своите жертви и ще им наложи своето наказание“. Посоченото разбиране за отговорността на политика и държавника той отстоява и доказва през целия си живот. Държавният обвинител дава едно широко тълкуване на понятието „лично облагодетелстване“, в което включва „не само пряката кражба от държавното съкровище“, но и отварянето на „държавния сандък“ и за близки до министъра хора. Той поддържа тезата, че всеки министър трябва да носи лична отговорност за направените разходи от държавната хазна „за партизански, за приятелски, за комарджийски, за всякакви други нужди“, и смята това за „личен интерес“ на министъра.

Адвокатската професия открива пътя на Ал. Малинов към голямата политика и държавното управление. Той е един от единадесетте адвокати, които стават министър-председатели на България. Много от качествата, които изисква адвокатската професия, му помагат в политическата дейност. На адвокатската професия той дължи своята гъвкавост и адаптивност в реакцията, умението да се вслушва в чуждото мнение, да изгражда по един вълнуващ и същевременно ангажиращ и отговорен начин парламентарните и партийните си речи, да подбира тона, да си „играе с думите“, влагайки в тях и емоция и логика. От адвокатстването се научава да общува с всекиго, отчитайки неговото образование и социално положение. Никола Мушанов точно и изчерпателно допълва образа му на юрист: „Малинов имаше правното чувство и правния навик на съдия и можеше в своята политическа дейност да притъпява страстите, да дава разум, да ги подчинява и да влага мъдрост“.

Александър Малинов влиза в редовете на Демократическата партия (ДП) и през лятото на 1900 г. е делегат на първия конгрес

на партията. По предложение на Петко Каравелов във връзка със заминаването му да се лекува в чужбина през януари 1903 г. Централното бюро избира Ал. Малинов за временен заместник на председателя. Лидерът на демократите мотивира своя избор така – „защото е способен, интелигентен, образован и честен“. Третият събор (6 декември 1903 г.) го утвърждава за председател на партията, наследник на Петко Каравелов, какъвто остава до края на живота си.

Александър Малинов е избран за първи път за народен представител в XI Обикновено народно събрание (ОНС) (22 февруари – 23 декември 1901 г.) в Кулската избирателна околия. След това от 1908 до 1934 г. е 10 пъти последователно депутат от XIV до XXIII ОНС. Председател е на XXIII ОНС (15 октомври 1931 – 18 май 1934 г.). Той остава трайна следа в парламентарния живот със своя език, с вярата си в парламентаризма, с готовността си за диалог, с пламенната защита на националните интереси и независимостта на страната.

Александър Малинов пет пъти е министър-председател на България. На 16 януари 1908 г. 42-годишният Ал. Малинов оглавява самостоятелното правителство на демократите, като едновременно е министър на общите сгради, пътищата и съобщенията (16 януари 1908 – 5 септември 1910 г.). Той е не само инициатор, но и автор на сценария на публичния акт и на манифеста, с който на 22 септември 1908 г. по обяд в историческата църква „Св. Четиридесет мъченици“ княз Фердинанд I обявява Независимостта на Царство България и приема титлата „цар на българите“. Без съмнение провъзгласяването на Независимостта е връх в политическата и държавническата кариера на Ал. Малинов, с който той остава завинаги в историята на България. Със Закона за изменение и допълнение на някои членове от Закона за устройството на съдилищата, приет на 9 февруари 1910 г. и влязъл в сила на 5 май с.г., се правят радикални промени в уредбата и организацията на съдебната система, които я доближават до европейския съдоустройствен модел.

На 5 септември 1910 г. Ал. Малинов формира второто правителство на ДП, което управлява до 16 март 1911 г. В него той е министър на външните работи и изповеданията. Министър-пред-

седателят се ангажира лично с подготовката на закона за изменение на Конституцията, внесен на 29 януари 1911 г. в XIV ОНС.

Лидерът на демократите се обявява за запазване на неутралитета на страната, а по-късно – и за присъединяването ѝ към Съглашението.

За трети път Ал. Малинов застава начело на коалиционното правителство на ДП и Радикалдемократическата партия (РДП, 21 юни – 17 октомври 1918 г.), като едновременно е и министър на външните работи и изповеданията. На съвещанието на представителите на всички политически партии в НС (2 октомври) министър-председателят обосновава необходимостта от абдикация на цар Фердинанд I и отхвърля и молбата на монарха да остане да живее в България. На 17 октомври Ал. Малинов формира ново правителство с участието и на представители на РДП, Народната партия, Българския земеделски съюз и Българската социалдемократическа партия (широки социалисти). Подава оставката си поради нарушаването на Солунското споразумение от Съглашението и предаването на Южна Добруджа на Румъния.

Александър Малинов играе водеща и конструктивна роля за образуване на буржоазната политическа формация „Конституционен блок“, чиято първа и основна цел е свалянето на земеделското правителство. Лидерът на демократите е сред организаторите на планирания за 17 септември 1922 г. събор на Конституционния блок в Търново. Същия ден заедно с другите водачи на блоковите партии е арестуван, а на 1 декември е преместен в шуменския затвор.

След референдума, проведен на 19 ноември в съответствие със Закона за допитване до народа за виновността на министрите от кабинетите на Ив. Ев. Гешов (от 16 март 1911 г. до 1 юни 1913 г.), д-р Стоян Денев (от 1 юни до 4 юли 1913 г.) и Ал. Малинов (от 21 юни до 18 октомври 1918 г.) за обявените и водени войни и за последвалите ги катастрофи през 1911–1913 и 1918 г. Ал. Малинов е привлечен към съдебна отговорност. В шуменския затвор той пише брошурата „Кратък отговор на доклада на Парламентарната изпитателна комисия и на предложението за предаване на съд на бившите министри от кабинета Малинов – 1918“.

Демократическата партия и нейният лидер подкрепят безрезервно преврата от 9 юни 1923 г. Все пак Ал. Малинов признава, че това е „насилствено сваляне на една законна власт“. Той излиза от затвора и се завръща в София на 28 юни с.г. Веднага се включва в политическия живот и в реструктурирането на партийното пространство. На 2 август ДП и Радикалната партия обявяват създаването на Съюз на демокрацията. Седмица по-късно въпреки сериозните различия между тях на 10 август Народният съговор и Съюзът на демокрацията се обединяват в „единна партия“ под името Демократически съговор. Александър Малинов има принципи възражения против този акт. Той полага усилия и през пролетта на 1924 г. успява да възстанови самостоятелността и независимостта на Демократическата партия. Последвалите политически събития потвърждават правилността на това решение.

Като лидер на ДП Александър Малинов е архитект на коалицията „Народен блок“ – обединение на пет опозиционни партии: ДП, БЗНС „Врабча 1“, РДП, Националлибералната партия и БЗНС – Стара Загора, която печели изборите за XXIII ОНС (20 август 1931 – 19 май 1934 г.). На 29 юни той е назначен за министър-председател и министър на външните работи и изповеданията. В средата на октомври 1931 г. подава оставка по „здравословни“ причини. На 15 октомври с.г. Ал. Малинов е избран за председател на XXIII ОНС.

В началото на 1934 г. излиза книгата на Ал. Малинов „Под знака на острастени и опасни политически борби“, в която той подлага на анализ политическото и социалното развитие на страната след войните и разкрива своето разбиране за демокрацията, фашизма и болшевиизма.

Александър Малинов не одобрява преврата от 19 май 1934 г. и оглавява легалната опозиция в борбата ѝ за защита на демокрацията и парламентарния ред. Той застава твърдо на антисемитски позиции. Разглежда политиката като „отзвук от живота“.

Тържественото честване на 70-годишния му юбилей се превръща в своеобразна оценка на неговата адвокатска, политическа и държавническа дейност. Поздравен е от лидерите на бившите политически партии от целия спектър. Приветствие от името на Висшия адвокатски съвет и на СБА отправя Ал. Огнянов

(член на УС на СБА), а от името на Софийския адвокатски съвет – неговият председател Иван Руневски.

Във връзка с предстоящите избори за XXIV ОНС на 20 март 1938 г. Ал. Малинов участва в първата си предизборна среща в Модерния театър в София. За големия демократ това е желан и очакван празник, но сърцето му не издържа огромното вълнение и той пада поражен пред своите почитатели.

***

По повод на годишнината представяме на читателите на „Адвокатски преглед“ част от глава „Народната власт, задачите на демокрацията“ от книгата на Ал. Малинов „Под знака на острастени и опасни политически борби“, в която той излага своите виждания за същността и целите на демокрацията и отговорността на политиците и на партиите за нейната защита и развитие.

Книгата е преработено и допълнено издание на брошурата „Кратък отговор на доклада на парламентарната изпитателна комисия и на предложението за предаване на съд бившите министри от кабинета Александър Малинов – 1918 год.“. Тя е написана в шуменския затвор и нелегално е изнесена оттам. По решение на ръководството на Демократическата партия е напечатана като издание на „Демократическа библиотека“. Както авторът сам отбелязва в предговора на книгата, „тъй като това издание на брошурата ми е отдавна изчерпано, то реших да я преиздам и да я допълня с напомнянето на някои добре известни факти и събития, които представляват известен интерес поради особеностите на времето, в което живеем... Аз трябваше да ѝ дам и друго име, което сега тя носи и което по-точно отговаря на нейното сегашно съдържание и на целите, които преследвам с издаването ѝ“.

Народната власт, задачите на демокрацията

„Политиката на гражданското примирение е антитезата на разединението, на фронтовете, на произвола и насилието. Напротив, тя знаменува народна, силна власт – силна с общественото доверие, което трябва да има, със законността и правата, от които трябва да се вдъхновява, с морала си, който трябва да притежава, с готовността си да бъде отзивчива към болките и нуждите народни.“

Бъдейки заклет враг на създаване фронтове, тя ратува за народно единение, за обществения сговор, за установяване на хармония между управляващи и управлявани. Политиката на гражданското примирение отрича режимите, които се крепят със силата на властта. В името на нея водеше борбата си Конституционният блок, който всъщност повали управлението на Народния земеделски съюз.

Все в нейно име по-късно се организира Народният опозиционен блок, който повали пък 9-юнската власт, когато тя беше се отклонила от дълга си...

Българският народ тоя ден (21 юни – б. м.) се произнесе против една политика, която беше следвана ред години и която не можеше да предпази страната дори от една гражданска война, която ту се засилваше, ту утихваше в продължение на ред години.

Обяснението на причините, по които правителството, дошло на власт от горе, по волята на армията, бе в края на краищата, след 8 години, повалено от долу, от народа, не ни занимава тук. Все пак може да се каже, че тия причини не могат да се дирят изключително в управлението, в греховете на делата му. Правителството на Сговора изгуби законодателните избори, защото беше принудено от време на време по съображения на държавна сигурност да прибегва към крути мерки, защото страната го държеше отговорно за тежката икономическа криза, която прекарваше, макар че смекчаването ѝ не зависеше само от правителството, понеже беше и си остава днес до голяма степен последствие от войната, от нарушеното международно стопанско равновесие...

Опозиционното настроение се засили още повече и тоя път не толкова от партийните върхове, колкото от народните низини се наложи организирането на опозиционните сили. Оттам, от низините народни, настойчиво се поиска да се сплотят всички сили, които и да са те.

В отговор на това народно желание се създаде Народният блок с девиз „Борба за народна власт“. Създалата се политическа групировка излезе от законодателните избори с една платформа, която в голямата си част беше само перифраз на оная, която бяхме разработили при по-раншните ни усилия да създадем една преходна власт. Блокът победи...

Лансираната идея обаче за нови избори, колкото и принципиално да беше защитаема, се отхвърли, защото се схвана, че възприета и осъществена, би могла да постави страната пред нови ожесточени борби. По същите причини беше изоставена идеята да се подирят отговорности от старата власт, като се вземат при това всички мерки да не се позволят уличните разправи, каквито често у нас са съпровождали правителствените промени.

Така безболезнено и за мнозина неочаквано се мина от една към друга власт, която имаше амбиция решително да тласне страната из новия, из спасителния път на единението народно. Като че ли други се канят пак да я тласнат из противния. Внимание!

Противниците на новото правителство не разбраха избраната от него линия на поведение, генералния курс на неговата политика и вместо да го подпомогнат в голямото му дело – умиротворяването на страната, му отвориха борба, която по наша преценка надминаваше оная, която, така да се каже, е естествена, която всъде и всякога в една конституционно-парламентарна страна се води между дадена власт и противниците ѝ.

Но да оставим настрана тази тема. За нашата задача е по-интересен другият факт: поведената от Блока политика на гражданско примирение не се схвана правилно и от по-крайните политически течения в страната. Наистина те престанаха да си служат в борбата си с предишните средства на насилието и на масовите провокации, но пуснаха в ход други – и не по-малко опасни за подкопаване устоите на държавата...

Защо да се отрича действителността? Нужно ли е да се затварят очи пред факта, че светът е на кръстопът? Демокрацията е пред сериозна опасност да изгуби завзетите след дългогодишни и упорити борби обществени и политически позиции, които днес има. Атаките срещу нея идат и отляво, и отдясно. Често те взаимно се подпомагат. Незадоволството от демокрацията не е оправдано наистина, но все пак то съществува, с него тя дължи да се справи овреме. Нека не се двоумим да бием тревога, да назоваваме нещата със собствените им имена, ако искаме да бъдем искрени и убедени приятели на демокрацията. Нейното евентуално поражение ще бъде връщане назад към опитани, и, мислеше се вече, забравени политически режими. От нея се иска повече активност. Демокрацията не може да възложи надеждите си на естест-

вените, често наричани „слепи“ закони, и от тях да очаква решението на социалните и икономически проблеми. Тя не може да се вдъхновява само от доктрината на либерализма. Ако икономическият живот на съвременната нам държава ще се предостави на свободната игра на икономическите сили, то него очаква още по-голямо разстройство, след което неминуемо, автоматически ще нарасне общественото недоволство...

Политиката не е една постоянна и неизменна величина. Тя е отзвук от живота. Ако е опасно да се бърза, да се изпреварва времето, дважд по-лошо е да не може да се настигне, да се остане назад от него. Демокрацията ще трябва, искаме да кажем ние, да ревизира политиката си и тактиката си, като запази доктрината си...

Еволюцията и прогресът, или революцията и разрушението – ето въпроса...

Демокрацията има своите непримирими врагове в лицето на „новите“ хора и „новите“ режими. Самата тя е също непримирим враг на насилието. Знамето ѝ е свободата. Държава, в която гражданите не се радват на една разумна свобода, не е за тях мило отечество, но омразен затвор...

При все това демокрацията, преди да е свобода – е равенство.

Тук не става дума, разумява се, за насилствена духовна или материална нивелация. Демокрацията не е против съревнованията, защото без тях е немислим напредъкът. Но тя не може да се откаже от обществената си функция да притъпява класовите противоречия по пътя на едно вмешателство в обществения и стопанския живот на нациите, за да се внесе чрез него по-голяма рационалност в производството и по-голяма справедливост в разпределението на богатата. Нейното вмешателство може да отиде и много по-далеч да се натовари с урегулирането на всички частно-правни отношения на гражданите, когато това би се наложило от едни изключителни икономически обстоятелства. Хармонията, обществената солидарност е един от големите идеали на демокрацията. В негово име тя може понякога да жертва големите частни интереси на хората, но никога и за нищо – обществените. При конфликт в последните трябва да потънат първите. Но тя отрича, че за да се установи хармонията между разните стопански катего-

рии, трябвало да се измени без друго системата на управлението, че само принудата е сигурният път, който води към нея.

Все поради това, че демокрацията е равноправие, и като е така има дълга да поддържа обществената хармония, тя не може да вземе под своя закрила, която и да било отделна класа, защото и без друго с това би рискувала да стане враг на останалите и по този начин да изневери на едно от знамената си, на един от големите си идеали – равноправието и обществената солидарност.

От тук следва, че класовата или съсловната политика не се покрива от друга – на демокрацията: политиката на примирението и обществената солидарност. Те не само не се покриват една друга, но взаимно се изключват.

Но демокрацията не е толкова доктрина, колкото система на държавно устройство и управление...

Никой не ще спори, че без подчинение не е възможно съществуването на държавата. Върху него настоява демокрацията с тая съществена разлика, че тя разбира подчинението като обществена дисциплина, резултат на самоподчинение, а не на подтисничество и терор, без които са немислими диктаторските режими.

В Съветска Русия насилието се практикува в едни форми, в Германия и Италия – в други, по-меки, но всъде в държави с диктаторски режими една от присъщите и съществените им черти е насилието...

Диктаторските режими по политическите си концепции са едни и същи, но с различни оттенъци, според особеностите на всеки народ, в средата на който се установяват. Съветизмът и болшеvizмът, фашизмът и хитлеризмът като диктаторски системи на управление при всичките им видими различия помежду им са едни и същи политически системи – разновидности на насилието...

От многото недостатъци на нашето Народно събрание, които се натякват, само един непоправимо може да го компрометира, да подкопае окончателно авторитета му. И ето, тъкмо за него най-малко се говори от ония, които са принципиални противници на парламентаризма у нас.

Това не е случайно.

Нашето Народно събрание малко по малко абдикира на една от функциите си – да контролира управлението. В него парламен-

тарният контрол е сведен ако не до нула, то до размери, които го правят почти илюзорен.

По дневниците на Народното събрание лесно може да се констатира, че в края на всички легислатури са оставени без отговори стотици питання и запитвания, които са били отправени през траенето им от народни представители към първите министри и техните другари.

От този факт могат да се направят две заключения: или че членовете на правителствата ви се интерпелират само проформа, по демагогски съображения, или, още по-лошото, че изпълнителната власт, като по-силна от парламентарната, се изплъзва от нейния контрол, като отказва на парламента контролните му права или привилегии – както щете, кажете.

Ако тоя ред на нещата продължи и занаяпред, за парламентаризма ни скоро ще може да се каже, че е квазипарламентаризъм.

... Войната като разклати до основи народното стопанство и държавните финанси, като разколеба моралните устои на държавата и уби вярата на хората в много духовни ценности, сложи пред демокрацията редица мъчни и деликатни за разрешение въпроси.

Демокрацията малко по-малко, в зависимост от обективните възможности, е правила и ще прави всичко, за да им даде едно задоволително решение. Но... и ето, тъкмо в това „но“ се крие обяснението на онова, обективно взето, неоправдано разочарование от демокрацията и парламентаризма, което е обзело някои от обществените слоеве.

Страданията народни са извънредно големи. Те продължиха години. Краят им все още не е толкова близък, търпението е изчерпано и икономически по-слабите искат вече безотлагателното, немедленото решение на всички социални и икономически проблеми. Те са се отказали да държат сметка на възможностите и затова са наклонени да тръгнат против всекиго, който преднамерено държи отговорна демокрацията за техните страдания и за всички последици от войната.

„Надясно!“ – се казва днес у нас, както това отдавна бе казано другаде. „Надясно!“ – към една силна и компетентна власт, която едничка била способна бърже да тури край на страданията народни, да затвърди мира и реда в държавата.

Обяснението на този позив „надясно!“ и относителния му успех всред обществото искаме да подирим също и в страха му от една социална революция, създаден от неокачествимата демагогия и безскрупулната пропаганда на крайно левите течения в страната. На мнозина се струва, че от тази опасност може да ги предпази само една диктаторски силна власт. Тя е лозунгът на така нареченото народно движение у нас (Народно социално движение, създадено от Ал. Цанков по хитлеристки образец в началото на 1933 г., забранено от режима на деветнайсетомайците – б. а.).

Според него (Христо Калфов, секретар на Народното социално движение – б. а.) демокрацията била в разложение и парламентаризмът не бил способен да задоволи нуждите на следвоенния живот. Новият спасителен път и новите средства били ония, с които си служат днес двете големи нации на Европа – Италия и Германия. Думата е за фашизма и хитлеризма. „Народното“ движение предпочитало първия пред втория като по-малко мистичен, като „по-разгърнат“, по-уяснен...

Трябва ли от тук да се разбира, че „Народното движение“ смята да е в правото си да се наложи у нас с всички средства? И какво иска да каже то, когато, отбелязвайки обстоятелството, че фашизмът бил подпомаган ту тук, ту там от държавните глави, подчертава, какво „това било естествено и че обратното би било за обсъждане и против здравия разум и смисъл на историята“.

Не означава ли всичко това, че то ще иска по революционни и нелегални пътища да завладява властта и че завладяло я така или иначе, е решило *a priori* да преустрои България, да ѝ даде друго държавно, недемократично устройство.

От всичките не дотам ясни обяснения по тия въпроси, от разните подмятания и изказвания и недоизказани желания на „Народното движение“ проличава, че само по тактически съображения то не ще още открито да хвърли ръкавици на демокрацията и нейните институции, като поиска коренно да преустрои България по типа на италианския фашизъм и на германския хитлеризъм.

Ще трябва ли при това положение демокрацията да мълчи, да стои още със скръстени ръце, да не се готви за борба за защита на своите досегашни завоевания и за своите идеали? Ще остави

ли да бъде лъган народът, че социалното и икономическо положение било по-добро у народите, които са управлявани от диктатури, отколкото в една Англия, Франция или Съединените щати, че общественият морал в последните бил по-нисък и социалните неправди по-големи? Нима за притъпяването на икономическата криза, за трансформацията и за засилването на националното производство, за смекчаване борбата между класите, за намаляване на безработицата и т.н. по-малко се прави и е направено от демокрациите, отколкото е направено и се прави от фашистките диктатури? Где, в коя област на човешкия дух най-сетне последните са отишли по-напред, отколкото една Англия или Франция? Какво дадохте на народите в замяна, в замяна на свободата, която им отнеха? Мир и ред – се отговаря. Но нима те липсват в държавите на големите демокрации? Или обществената дисциплина, която цари там, не е по-достойна за гражданството, отколкото сляпото подчинение, което се иска от него от двете реакции – фашизма и болшевиизма?

А где са предимствата на новата система на управление пред старата – на демокрацията? Ние не ги виждаме и затова ги отричаме.

И все пак повтаряме, че в полза на тия системи има едно движение. То се подпомага от разни страни, организира се и е в настъпление, неговите водачи незабелязани за себе си тласкат страната към нови борби, които могат да станат острастени и опасни за нея, отколкото тия, които през последните две десетилетия спъваха спокойното ѝ развитие, които ѝ бяха докарали една гражданска война. Недоволните от сегашното състояние на нещата, от конституционно-парламентарния режим в държавата ни, се организират и готвят да го повалят с всички средства, които биха определили като годни да ги доближат до целта, към осъществяването на която неудържимо се стремят. Тяхното желание е на всяка цена да наложат на страната един нов режим. Ние казахме кой. Тям се струва, че в една Италия или Германия се живее по-добре, отколкото в България, че новите там форми на държавно устройство са по-съвършени, че при тях държавната власт ще може по-успешно да се справи със своите тъй много нараснали задачи. Това е една заблуда. Още по-голяма е другата – че сменяването на демократическия режим у нас с друг ще може да стане без-

болезнено, спокойно, че с един нов преврат, но вече по-дълбок, отколкото деветоюнския, щяла леко да се примири страната, политическите ѝ партии, изобщо нейното свободолюбиво гражданство. По-вероятно е другото, че смяната, за която е думата ни, ще коства на страната нови жертви. Нам се чини, че не се мамим.

Ако все пак след предизвикани борби фашизмът смогне да завладе държавната власт, големите разочарования от него не ще закъснеят да дойдат и задържането на режима в България ще наложи на властта да прибегне до големи насилия. Опитът учи, че най-малко те се търпят в България и че на насилието най-охотно се отговаря у нас с насилие. Кому всичко това е нужно? Къде тласкат страната тия, които искат да изкористят временните увлечения и настроения, зацарили в някои наши обществени среди? Чувстват ли те всичката отговорност, която поемат с това, че натрапили на страната за едно късо време – в това сме дълбоко убедени – един друг, нов политически режим, без в нещо така да подобрят положението ѝ, ще разбъркат още повече живота ѝ, ще я върнат назад към старото, но не към „новото“, към което уж се стремят?

Квазиновото движение прочее трябва да бъде парализирано, надвито от демокрацията.

Последната е разпокъсана обаче, редовете ѝ са разреждени. Не ѝ се налага, ако не иска да бъде изненадана, да се организира да се сплоти. Пред народа тя е представена от няколко фракции, които принципиално няма какво да делят. Безумие е те да водят борба помежду си. Чуха се наистина трезви думи за нужда от „примирие“. Все пак това е една крачка напред, но малка, много малка. Иска се не примирие, а мир, прегрупиране и обединение на демократичните сили в нашето отечество. Иска се от тях по-голямо пожертване и борчески дух.

Организирали се и застанали под едно обединяващо знаме – свобода, граждански мир, социална правда, те ще могат да предпазят страната от едни нови опасни борби, към които я тикат от дясно и от ляво и които могат да вземат най-нежелателна форма.“

Александър Малинов. Под знака на острастени и опасни политически борби. С.: изд. „Христо Ботев“, 1991, 109–130.